

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ ТА УПРАВЛІННЯ
ОБЛКОВО-ФІНАНСОВИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра економічної теорії і суспільних наук

ФІЛОСОФІЯ

Плани семінарських занять, ключові поняття, питання для контролю і самоконтролю, творчі завдання, вправи, тести для здобувачів початкового рівня (короткий цикл) вищої освіти ОПП «Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка» спеціальності 141 «Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка» денної форми здобуття вищої освіти

Миколаїв
2023

УДК 101
Ф56

Друкується за рішенням науково-методичної комісії обліково-фінансового факультету Миколаївського національного аграрного університету протокол № 9 від «14» квітня 2023 р.

Укладачі:

- Мірошкіна Н. В. – канд. філос. наук, доцент Миколаївського національного аграрного університету;
- Борко Т. М. – канд. пед. наук, доцент Миколаївського національного аграрного університету.

Рецензенти:

- Патлайчук О. В. – канд. філос. наук, доцент кафедри психології, філософії та соціально-гуманітарних дисциплін Національного університету кораблебудування ім. адмірала Макарова;
- Шпачинський І. Л. – канд. філос. наук, доцент кафедри педагогіки і психології Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського.

ЗМІСТ

Вступ	4
Модуль 1. Філософія як специфічний тип знання	5
Тема 1. Сутність філософії та її роль у суспільстві.....	5
Тема 2. Проблема людини у філософії.....	7
Вправи для узагальнення знань з першого модулю.....	10
Модуль 2. Історія філософської думки	10
Тема 4. Розвиток філософії від античності до Середньовіччя.....	10
Тема 6. Сучасна світова та українська філософія.....	14
Вправи для узагальнення знань з другого модулю.....	17
Модуль 3. Систематична філософія	19
Тема 7-8. Філософське уявлення про світ. Буття, матерія – основні онтологічні категорії.....	19
Тема 9-10. Пізнання.....	24
Вправи для узагальнення знань з третього модулю.....	29
Список рекомендованих джерел	31

ВСТУП

Філософія є особливий тип світоглядного знання, предметом якого виступає сукупність відносин в системі «людина-світ». Філософія теоретичне підгрунтя людського ставлення до світу, що традиційно зосереджується на осмисленні проблем, які постають перед кожною людиною і кожним новим поколінням у зв'язку з необхідністю визначитися у природному, соціальному та духовному середовищі, сформуванню власну життєву позицію і програму вдосконалення світу і себе в ньому.

З огляду на це курс філософії покликаний ознайомити здобувачів вищої освіти з закономірностями світового історико-філософського процесу, його періодизацією, особливістю проблематики, філософськими системами та творчою спадщиною видатних мислителів того чи іншого історичного часу. Для реалізації свого виключно важливого соціального призначення курс філософії пов'язує вивчення передбачених програмою тем і проблем крізь призму граничних засад буття, для чого пропонується ознайомлення з базовими філософськими категоріями, в тому числі, буття, матерії, свідомості, розвитку, людини та інших, до розробки та інтерпретації яких мали стосунок представники різних філософських течій.

Однією із пріоритетних переваг курсу філософії є увага до фундаментальних принципів сучасної теорії пізнання, проблеми істини, логіки та методології наукового пізнання, а також до проблем суспільства, культури, стратегії майбутнього розвитку людства, до розвитку гуманістичного стилю здійснення різноманітних життєвих практик.

Ця дисципліна висвітлює фундаментальні питання буття матеріально-природного, соціального та духовного світу людини, її пізнавальної та практично-перетворювальної діяльності в суспільстві, опанування чого дозволяє сформувати визначену систему компетентностей та досягти очікуваних результатів навчання з дисципліни.

Метою курсу філософії виступає формування філософської культури мислення та пізнання навколишнього світу, вміння логічно викладати власну думку, полемізувати, критично аналізувати явища духовно-суспільного життя.

Завдання дисципліни полягають у тому, щоб:

- ознайомити здобувачів вищої освіти із напрацюваннями світової філософської думки;
- дати виклад основних філософських концепцій, проблем в їх поліфонічному та плюралістичному звучанні;
- розвивати у здобувачів вищої освіти навички самостійного аналітичного підходу до суспільних явищ, духовних феноменів, прагнення до інтелектуально-духовного самовдосконалення і самореалізації;
- озброювати здобувачів вищої освіти основними вимогами, принципами та уявленнями сучасного наукового дискурсу, методології наукового пізнання.

Об'єкт: світ людини як форма самоусвідомлення та духовно-практичного освоєння нею оточуючого природного, суспільного, духовного світу.

Предмет: найзагальніші універсальні відносини в системі «людина-світ», всезагальні закономірності розвитку природи, суспільства, мислення.

Модуль 1. Філософія як специфічний тип знання

Тема 1. Сутність філософії та її роль у суспільстві

План

1. Коло філософських проблем. Предмет філософії.
2. Зародження філософії як світоглядної форми свідомості.
3. Структура та функції філософії.

Ключові поняття: міф, релігія, філософія, світогляд, історичний тип світогляду, розділи філософії, рівні світогляду, функції філософії.

Творчі завдання (тематика есе)

1. Філософія як фундаментальна основа духовної культури.
2. Особливості історичного зародження філософії. Філософія і міфологія.
3. Філософія, релігія та мистецтво як форми людського опанування світу.
4. Філософія і наука. Особливості взаємозв'язку.
5. Роль філософії в індивідуальному розвитку людини.
6. Соціально-культурні функції філософії.
7. Основні проблеми філософського осмислення на початку третього тисячоліття.

Питання для обговорення і самоконтролю:

1. Які особливості становища людини у світі і у чому полягає необхідність її самовизначення?
2. Назвіть характерні риси філософського мислення.
3. Яка проблема перебуває в центрі філософії і чому саме вона?
4. Які принципи класифікації філософських напрямів ви знаєте?
5. Охарактеризуйте основні елементи структури філософського знання (основні філософські дисципліни).
6. Які функції виконує філософія як сфера духовної культури?
7. Чи потрібна філософія у XXI ст., коли так бурхливо розвиваються наука та техніка?

Тестові питання для самостійної перевірки знань

1. Яке значення для філософії має історія філософії?

- A. Завдає шкоду
- B. Є архівом
- C. Є школою думки
- D. Є надстройкою інтелекту

2. Як називається вчення про буття?

- A. Онтологія
- B. Гносеологія
- C. Праксиологія
- D. Антропологія

3. Вчення про людину має назву:

- A. Антропологія
- B. Гносеологія
- C. Методологія
- D. Аксиологія

4. Вчення про принципи та методи пізнавальної та практичної діяльності має назву:

- A. Аксиологія
- B. Методологія
- C. Онтологія
- D. Логіка

5. Що означає термін "філософія"?

- A. Любов до мудрості
- B. Мудрість життя
- C. Школа життя
- D. Вміння думати
- E. Створення світу

6. Що є історично першою формою світогляду?

- A. Релігія
- B. Філософія
- C. Наука
- D. Міф

7. Що є предметом філософії

- A. Все суще як ціле
- B. Людина
- C. Розум
- D. Субстанція

8. Що виступає як система найзагальніших знань, цінностей, переконань, практичних настанов, які регулюють відношення людини до світу?

- A. Світогляд
- B. Синтез
- C. Софізм
- D. Семантика

9. Цілісна система поглядів на природу, суспільство, свідомість і пізнання, яку характеризує певна науковість та логічна незаперечливість має назву:

- A. Релігія
- B. Міфологія
- C. Філософія
- D. Деологія

10. Буденний світогляд базується на...

- A. життєвому досвіді і здоровому глузді;
- B. наукових здобутках щодо осягнення світу;
- C. логіко-раціональному способі мислення;
- D. безумовному виконанні релігійних вимог.

11. Філософське пізнання характеризується

- A. практичною зорієнтованістю на вирішення важливих суспільних проблем;
- B. логіко-раціональним, дискурсивним мисленням;
- C. науковою об'єктивністю, нейтральністю, безвідносністю до людських інтересів;
- D. художньо-образним, емоційним осягненням світу.

Тема 2. Проблема людини у філософії

План

1. Проблема походження та буття людини в світі.
2. Єдність біологічного і соціального в людині.
3. Свобода та необхідність в житті людини.
4. Сенс життя і феномен духовності людини.

Ключові поняття: антропологія, свобода, фаталізм, волюнтарізм, духовність, особистість, сенс життя, воля, особистість, індивідуалізм, цінність, ціннісна система.

Творчі завдання (тематика есе)

1. Людина як проблема для самої себе.
2. Природа людини та її сутність.
3. Індивідуалізм як життєва орієнтація і філософська концепція.
4. Доля і життєвий шлях.
5. Ідеал людяності та цінність людського життя.
6. Буття людини як проблема філософської рефлексії.
7. Фаталізм та волюнтаризм і проблема свободної волі людини.

Питання для обговорення і самоконтролю

1. В чому полягає проблематичність людського буття?
2. Яке співвідношення понять «людина» – «індивід» – «індивідуальність»?
3. Охарактеризуйте соціальне і біологічне в людині.
4. Наведіть основні характеристики форм людської діяльності.
5. Поясніть внутрішній зв'язок таких властивостей людини як неспеціалізованість, універсальність та свобода.
6. Окресліть філософські аспекти проблеми безсмертя людини.
7. Яке місце в духовному досвіді людства належить проблемі сенсу життя?

Тестові питання для самостійної перевірки знань

1. Філософський погляд, згідно з яким в основі розвитку природи і суспільства лежить воля людини, це:

- A. Волюнтаризм
- B. Фаталізм
- C. Детермінізм
- D. Індетермінізм

2. Вибіркове ставлення до сукупності матеріальних, соціальних, духовних благ та ідеалів, що розглядаються як об'єкти мети й засади для задоволення потреб особи чи соціальної групи - це:

- A. Ціннісна орієнтація
- B. Середовище
- C. Цивілізація
- D. Теорія

3. Як називається філософська позиція, що визначає вищим благом метою життя насолоду?

- A. Гедонізм
- B. Індетермінізм
- C. Догматизм

D. Плюралізм

4. Два протилежні підходи щодо походження людини

- A. раціоналізм – дарвінізм;
- B. універсалізм – природоцентризм;
- C. прагматизм – еволюціонізм;
- D. креаціонізм – еволюціонізи.

5. Протилежними поняттями є ...

- A. волюнтаризм-фаталізм;
- B. догматизм-раціоналізм;
- C. непотизм-гедонізм;
- D. культура-цивілізація.

6. Проблематизує людське буття той факт, що людина є істотою ...

- A. розумною, свідомою;
- B. агресивною, злою;
- C. відкритою до світу, незавершеною;
- D. емоційною, яка керується настроями.

7. Вивченням того, що для людини є суб'єктивно дорогим, значущим і чому це так, займається:

- A. антропологія;
- B. онтологія;
- C. аксіологія;
- D. гносеологія.

8. Найглибшою основою, що спонукає людину до активності, діяльності, є ...

- A. ідеали;
- B. інтереси;
- C. потреби;
- D. ціннісні орієнтації.

9. Уперше в європейській філософії розгорнув ідеї про душу як сутність людини, про умови її свободи та щастя ...

- A. Августин;
- B. Анаксимандр;
- C. Сенека;
- D. Сократ.

Вправи для узагальнення знань з першого модулю

1. Зробіть мультимедійну презентації на тему «Філософія в системі духовної культури».

2. Прокоментуйте думки сучасного французького філософа Ж.-П. Сартра. Чи погоджуєтесь ви з ними? «Людина, засуджена до свободи, покладає тяжкість усього світу на свої плечі». «Людина – це ество, що спрямоване до майбутнього й усвідомлює, що воно проектує себе у майбутнє. Людина – це перш за все проект, що переживається суб'єктивно, а не мох, не пліснява і не цвітна капуста. Нічого не існує до цього проекту, немає нічого на розумоосяжному небі, і людина стане такою, яким є її проект буття...

3. Спробуйте розташувати поняття таким чином, щоб у правому стовпчику було поняття протилежне за змістом, написаному у стовпчику зліва (його антагоніст).

Дух	Монізм
Метафізика (як метод)	Ірраціоналізм
Ідеалізм	Матерія
Догматизм	Агностицизм
Гносеологічний реалізм	Діалектика
Раціоналізм	Релятивізм
Плюралізм	Матеріалізм

Модуль 2. Історія філософської думки.

Тема 4. Розвиток філософії від античності до Середньовіччя

План

1. Антична філософія: загальна характеристика, етапи розвитку, проблематика, найвідоміші представники.

2. Виникнення та загальні риси середньовічної філософії. Апологетика. Патристика. Схоластика.

3. Антропоцентризм та гуманізм філософії Відродження.

Ключові поняття: антична філософія, апологетика, патристика, схоластика, креаціонізм, подвійна істина, геоцентризм, космоцентризм, натурфілософія, мілетська школа, елінізм.

Творчі завдання (тематика есе)

1. Проблема держави у вченнях античних філософів класичної доби.

2. Морально-етичні проблеми в творчості античних філософів.

3. Філософія середніх віків про проблему людини та її гріховність.

Питання для обговорення та самоконтролю

1. Які етапи розвитку античної філософії?
2. Окресліть погляди Геракліта і Парменіда на буття.
3. Чому Платона вважають творцем першої універсальної філософської системи?
4. Що означає теоцентризм середньовічної філософії?
5. Які етапи в розвитку середньовічної філософії вам відомі?
6. В чому полягає відмінність між представниками реалізму і номіналізму в полеміці навколо універсалій.
7. Який новий погляд на людину і світ проголосили мислителі Відродження?
8. Причини та зміст радикальних змін у європейському світогляді при переході від античності до Середньовіччя.
9. Роль християнської патристики у формуванні ідейних засад середньовічного світобачення.
10. Які вихідні ідеї схоластики та пізньосередньовічної містики?
11. Окресліть історичний зміст концепції «подвійної істини».
12. Причини та зміст радикальних змін у європейському світогляді при переході від античності до Середньовіччя.
13. В чому полягає зміст і значення принципу «леза Оккама»?

Тестові питання для самостійної перевірки знань

1. Хто такий Сократ?

- A. Давньогрецький філософ - ідеаліст, учитель Платона
- B. Засновник Мілетської школи філософії
- C. Християнський теолог, справив значне враження на середньовічну філософію
- D. Християнський філософ і теолог

2. Демокріт з Абдер - це:

- A. Давньогрецький філософ, один із засновників атомістичної теорії
- B. Християнський філософ і теолог
- C. Давньогрецький філософ, вчитель Платона
- D. Засновник Іліонської школи

3. Вчення про ідеї як про безтілесні сутності започаткував - хто?

- A. Платон
- B. Фалес
- C. Демокріт
- D. Геракліт
- E. Анаксімен

4. Збірна назва філософських учень, розроблених у давньогрецькому та римському рабовласницьких суспільствах – це ...

- A. Натурфілософія
- B. Милетська філософія
- C. Антична філософія
- D. Кантіанська філософія

5. Поняття логосу ввів в філософію - хто?

- A. Фалес
- B. Геракліт
- C. Демокріт
- D. Діоген
- E. Платон

6. Фалес був представником якої філософської школи?

- A. Милетської школи
- B. Ефеської школи
- C. Абдерської школи
- D. Синопської школи

7. Вислів "Я знаю, що нічого не знаю" був улюбленим у кого з філософів?

- A. Платона
- B. Геракліта
- C. Сократа
- D. Аристотеля

8. Яка головна риса античної філософії?

- A. Геліоцентризм
- B. Геоцентризм
- C. Палеоцентризм
- D. Архіцентризм
- E. Космоцентризм

9. Захисники християнської релігії від критики з боку античних філософів – це ...

- A. Софісти
- B. Гностики
- C. Стиїки

- D. Апологети
- E. Кантеїсти

10. Філософів, які ввійшли в історію як "отці церкви" називають ...

- A. Патристи
- B. Стоїки
- C. Гностики
- D. Богоміли

11. Серед західних "отців церкви" найбільш впливовим був - хто?

- A. Фома Аквінський
- B. Августин Аврелій
- C. Сенека
- D. Марк Аврелій
- E. П'єр Абеляр

12. Напрямок у християнській філософії, який вважав, що загальні поняття існують як ідеї бога незалежно і до існування речей отримав назву ...

- A. Реалізм
- B. Номіналізм
- C. Концептуалізм
- D. Екзистенціаналізм

13. Що було головною рисою філософії середніх віків?

- A. Теоцентризм
- B. Пантеїсизм
- C. Космоцентризм
- D. Кардіоцентризм
- E. Макрокосмізм

14. Геніальним систематизатором схоластики вважають - кого?

- A. Августина Аврелія
- B. П'єра Абеляра
- C. Бернара Клервоського
- D. Фому Аквінського

15. Креаціанізм - це вчення згідно якого бог зробив світ з - чого?

- A. З нічого
- B. З праха земного

- C. З власного дихання
- D. З ребра Адама

16. Основою пізнання релігійна філософія середніх віків вважала - що?

- A. Віру
- B. Розум
- C. Життя
- D. Ідеал

17. Релігійна філософія середніх віків була якою по відношенню до основного питання філософії?

- A. Об'єктивно ідеалістична
- B. Дуалістична
- C. Суб'єктивно ідеалістична
- D. Теоретико – емпіричною

18. Напрямок у християнській філософії, згідно з яким загальні поняття є лише іменами речей, які єдині і існують на справді, отримав назву ...

- A. Універсалізм
- B. Реалізм
- C. Номіналізм
- D. Монізм

Тема 6. Сучасна світова та українська філософія

План

1. Зародження та особливості сучасної некласичної філософії.
2. Саєнтизм та антропологічні напрями у новітній філософії.
3. Становлення та розвиток української філософської думки (XI-XVII ст.). Філософія Григорія Сковороди.
4. Розвиток української філософської думки у XIX-XX ст.

Ключові поняття: феноменологія, психоаналіз, некласична філософія, філософія серця, екзистенціалізм, саєнтизм, позитивізм, фрейдизм, постмодерн, модерн.

Творчі завдання (тематика есе)

1. Вихідні ідеї філософії А. Шопенгауера та С. К'єркегора.
2. Аналіз свідомості у феноменологічній філософії.

3. Ф. Ніцше та ідеї «філософії життя».
4. Неопозитивізм та його значення для розвитку методології наукового пізнання.
5. Філософія фрейдизму як явище духовної культури ХХ ст.
6. Провідні напрями релігійної філософії ХХ ст.
7. Засадничі ідеї аналітичної філософії.
8. Філософська думка Київської Русі в контексті давньоруської духовності.
9. Вплив постаті та ідей Г.С. Сковороди на розвиток духовної культури.
10. Філософія Києво-Могилянської академії.

Питання для обговорення і самоконтролю

1. Назвіть основні напрями розвитку некласичної філософії та коротко їх охарактеризуйте.
2. Порівняйте ідеї неопозитивізму та постпозитивізму, виявіть в них спільне та відмінне.
3. Розкрийте зміст філософії фрейдизму.
4. Коротко охарактеризуйте основні ідеї видатних представників філософії екзистенціалізму.
5. В якій країні і коли зародилась філософія прагматизму?
6. Окресліть значення ідей філософської антропології та персоналізму для самоусвідомлення людини ХХ ст.
7. Зазначте особливості філософії доби постмодерну.
8. Охарактеризуйте роль братських шкіл у розвитку освіти та філософії в Україні.
9. Поясніть, в чому проявилась оригінальність основних філософських ідей Г. Сковороди.
10. Охарактеризуйте основні особливості української філософської думки в її історичному розвитку.
11. Чи можна вважати Т. Шевченка, І. Франка, Л. Українку мислителями-філософами? Обґрунтуйте свою відповідь.
12. Окресліть зміст та значення «філософії серця» П. Юркевича.

Тестові питання для самостійної перевірки знань

1. Кому належить концепція "спорідненої праці"?

- A. Лесі Українці
- B. М. Ломоносову
- C. П. Юркевичу
- D. Григорію Сковороді

2. Представником хутірської філософії був - хто?

- A. П. Куліш

- B. Григорій Сковорода
- C. П. Юркевич
- D. Леся Українка

2. Вчення про людину як про мікрокосм в українській філософії започаткував ...

- A. Г. Сковорода
- B. Т. Шевченко
- C. П. Куліш
- D. І. Франко
- E. П. Мирний

3. Українським Сократом називають:

- A. П. Куліша
- B. Григорія Сковороду
- C. І. Франка
- D. Т. Шевченка

4. Хто є автором твору "Слово про закон і благодать"?

- A. Ярослав Мудрий
- B. Григорій Сковорода
- C. Григорій Палама
- D. Митрополит Іларіон
- E. Володимир Великий

5. Шопенгауер Артур – це ...

- A. Німецький філософ, ідеаліст, представник філософії життя
- B. Швейцарський психолог і філософ, творець теорії архетипів
- C. Німецький філософ, ідеаліст, представник німецької класичної школи
- D. Швейцарський філософ - матеріаліст, один із представників механістичного детермінізму

6. Конт Огюст – це ...

- A. Французький філософ, соціолог, один з засновників позитивізму
- B. Французький філософ та письменник, представник екзистенціалізму
- C. Французький астроном, математик та фізик, творець гіпотези походження сонячної системи
- D. Давньороманський філософ - ідеаліст, послідовник Платона

7. До якого напрямку в філософії відноситься позитивізм ...

- A. Феноменологія
- B. Психоаналіз
- C. Герменевтика
- D. Саєнтизм
- E. Субліматизм

8. Ніцше Фрідріх – це ...

- A. Німецький філософ, представник ірраціоналізму та волюнтаризму
- B. Засновник німецької класичної філософії
- C. Німецький філософ, представник класичного реалізму
- D. Християнський теолог, справив значне враження на середньовічну філософію

9. Як називається основна категорія екзистенціалізму, яка означає внутрішнє буття людини, не пізнане, ірраціональне в людському "я", внаслідок чого людина є конкретною, неповторною особистістю?

- A. Екзистенція
- B. Есенція
- C. Трансценція
- D. Ідея

11. Хто є засновником психоаналізу?

- A. Маркс
- B. Фрейд
- C. Кант
- D. Фіхте

Вправи для узагальнення знань з другого модулю

1. Зробіть мультимедійну презентацію на тему «Людина – світ» у неklasичній філософії.

2. Прокоментуйте думку Г. Сковороди щодо людини та її життєвої долі: «Не можна знайти щастя поза собою, істинне щастя перебуває всередині нас. Безперервно думай, щоб пізнати себе. І оце – то є молитва, тобто розпалювання твоїх думок до цього. Це – крик твій, крик таємний... Оце і є бути щасливим – пізнати, знайти самого себе».

3. Ознайомтесь з поглядом італійського мислителя доби Відродження Піко делла Мірандоли і спробуйте прикласти його ключові положення до реалій

сьогодення: «О чудове і величне призначення людини, якій дано досягти того, чого вона прагне, і бути такою, якою вона хоче! Тварини з утроби матері виходять такими, якими їм призначено залишитися назавжди... Тільки людині дав батько насіння і зародки, що можуть розвиватися по всякому. Який буде за ними догляд, такі вони принесуть квіти і плоди... Ти лише один, не стримуваний ніякою вузькістю меж, своєю сваволею окреслиш межі тієї природи, в чії руки я віддав тебе. Посеред світу поставив я тебе, щоб тобі легше було проникнути поглядом у навколишнє. Я створив тебе істотою не небесною, але і не земною, не смертною, але і не безсмертною, щоб ти, далекий від обмежень, сам собі зробився творцем і сам викував остаточно свій образ. Тобі дано можливість опуститися до рівня тварини, але також і можливість піднятися до рівня істоти богоподібної - винятково завдяки твоїй внутрішній волі».

4. Встановити відповідність між історичними епохами та філософською проблематикою:

- 1) античність – а) розробка методології пізнання, гносеологізм;
- 2) Середньовіччя – б) уявлення про весь світ, космоцентризм;
- 3) Відродження – в) теоцентризм, співвідношення віри і знання;
- 4) Новий час – г) розуміння творчості як універсальної основи людської сутності, антропоцентризм.

5. Визначте хронологічну послідовність появи філософських течій:

- A. фрейдизм;
- B. марксизм;
- C. позитивізм;
- D. екзистенціалізм.

6. Закінчіть речення:

6.1. Зародки філософських ідей Стародавньої Індії можна зафіксувати у збірнику міфологічно-релігійного осмислення дійсності _____.

6.2. Згідно з поглядами ортодоксальних філософських шкіл Індії першопричинною основою світу є _____, а сутністю людини _____.

6.3. Центральне місце у вченні Конфуція посідає концепція _____.

6.4. Ключом поняттям у поглядах Лао-Цзи є _____.

6.5. Давньогрецька філософія за своїм характером була _____.

6.6. За своїм характером філософія Середньовіччя була _____.

6.7. Русійною силою, джерелом і засобом перетворення світу на раціональних засадах мислителі Просвітництва вважали _____.

6.8. Філософію уперше почали викладати як окрему дисципліну у такому навчальному закладі України як

6.9. К. Маркс вважав, що в основі суспільного виробництва лежить _____ — це органічна єдність продуктивних сил і виробничих відносин.

6.10. За концепцією Ф. Ніцше, основою життя є

6.11. Екзистенція є буттям, яке, усвідомлюючи свою кінцевість, спрямоване до _____.

6.12. Напрямок у філософії, який започаткував О. Конт. Має назву _____.

7. Кому належать ці висловлювання і в чому їх філософський зміст?

7.1. «Все тече, все змінюється»

7.2. «Пізнай самого себе»

7.3. «Платон мені друг, але істина дорожча»

7.4. «Дао породжує речі»

7.5. «Бог – це число чисел»

7.6. «Зрозумій аби повірити»

7.7. «Знання – сила»

7.8. «Дій згідно з таким принципом поведінки, який водночас може стати загальним законом»

7.9. «Крізь любов та віру людина пізнає себе»

7.10. «Філософи лише по-різному пояснювали світ, але справа полягає в тому, щоб змінити його»

7.11. «Існування передуює сутності»

7.12. «Щастя – це бути сильним».

8. Хто з філософів написав який твір?

1. Іларіон	1. «Сад божественних пісень»
2. Конфуцій	2. «Буття і час»
3. Г. Сковорода	3. «Курс позитивної філософії»
4. О. Конт	4. «Луньей»
5. М. Хайдеггер	5. «Слово про Закон і Благодать»
6. Ж.-П. Сартр	6. «Новий Органон»
7. Платон	7. «Міркування про метод»
8. Августин	8. «Політика»
9. Арістотель	9. «Екзистенціалізм — це гуманізм»
10. Ф. Бекон	10. «Сума теології»
11. Р. Декарт	11. «Держава»
12. Фома Аквінський	12. «Про град Божий»

Модуль 3. Систематична філософія

Тема 7-8. Філософське уявлення про світ. Буття, матерія – основні онтологічні категорії

План

1. Світ. Картина світу як світоглядне уявлення. Типи картин світу.
2. Рух як спосіб існування світу.
3. Буття. Сучасний погляд на характер та форми буття.
4. Матерія, простір, час — ключові поняття для характеристики буття.

Ключові поняття: картина світу, рух, простір, буття, матерія, субстанція, атрибути матерії, дух, ідеалізм, матеріалізм, дуалізм, монізм.

Творчі завдання (тематика есе)

1. Проблема буття і способи її осмислення.
2. Основні функції поняття буття у філософії.
3. Історичний розвиток уявлень про світ і світобудову.
4. Сучасна космологія та квантова фізика про структуру світобудови.
5. Суперечливий характер людського буття.
6. Соціально-історичний час і простір.
7. Культурний простір і час як форми буття людини.

Питання для обговорення і самоконтролю

1. Хто з античних філософів уперше зробив «буття як таке» предметом осмислення? Яких висновків він дійшов?
2. Кому з давньогрецьких філософів належить думка, що сутність буття полягає у вічному становленні?
3. Згадайте визначення буття у німецькій класичній філософії.
4. Яке співвідношення між поняттями «буття», «субстанція», «матерія»?
5. Чому діяльність постає основою буття людини?
6. Як співвідносяться поняття «рух» і «розвиток»?
7. Яка з концепцій світобудови – матеріалістична чи ідеалістична – особисто для вас є близькою? Обґрунтуйте відповідь
8. У чому проявляється значення проблеми буття для філософії?

Тестові питання для самостійної перевірки знань

1. Самостійна сутність, яка самодостатня для власного існування – це:

- A. Емпірія
- B. Буття
- C. Субстанція
- D. Еклектика
- E. Матерія

2. Сукупність всіх станів об'єктів світу в минулому, теперішньому та майбутньому - це:

- A. Еклектика
- B. Софістика
- C. Реальність (дійсність)
- D. Ідеальність

3. Об'єктивне існування будь-яких предметів чи явищ незалежно від свідомості людини, складає:

- A. Об'єктивну реальність
- B. Суб'єктивну реальність
- C. Соціальну реальність
- D. Суб'єктивне відчуття

4. Повна відсутність будь-чого складає:

- A. Небуття
- B. Схоластику
- C. Еклектику
- D. Софістику

5. Зміна в системі, при якій вона отримує якісно інші властивості - це:

- A. Рух
- B. Розвиток
- C. Боротьба
- D. Час

6. Існування матеріальних (маючих масу, платність, об'єм) тіл, речей, явищ природи складає:

- A. Матеріальне буття
- B. Ідеальне буття
- C. Людське буття
- D. Соціальне буття

7. Матерія і свідомість (дух) – дві вічні протилежні і взаємопов'язані сторони буття - це теза належить якому напрямку?

- A. Атеїзму
- B. Деїзму
- C. Дуалізму
- D. Теоцентризму

8. Те, що ні від чого не залежить, безвідносно, в ідеальних та релігійних вченнях - вічна, незамінна, нескінченна першооснова світу – це:

- A. Абсолют
- B. Небуття
- C. Екзистенція
- D. Субстанція

9. Вчення про універсальний зв'язок та розвиток має назву:

- A. Діалектика
- B. Дидактика
- C. Номіналізм
- D. Раціоналізм

10. Філософський напрямок, який вважає, що свідомість, дух є первісною, вихідною формою буття, має назву:

- A. Ідеалізм
- B. Матеріалізм
- C. Суфізм
- D. Екзистенціаналізм

11. Вчення, яке вважає, що світ конструює свідомість людини, має назву:

- A. Суб'єктивний ідеалізм
- B. Матеріалізм
- C. Деїзм
- D. Об'єктивний ідеалізм

12. Як називається необхідна, суттєва, від'ємна властивість предмета або явища, без якої вони не мають своєї визначності і не можуть ні існувати, ні мислити?

- A. Атрибут
- B. Простір
- C. Бог
- D. Абстракція
- E. Час

13. Філософською категорією, яка служить для пізнання об'єктивної реальності даної людині через відчуття є:

- A. Матерія

- B. Атом
- C. Гіпотеза
- D. Метастаз

14. Єдиний спосіб існування матерії - це:

- A. Простір
- B. Час
- C. Атрибут
- D. Рух

15. Час та простір є відношеннями, які виникають у взаємодії матеріальних об'єктів вважає:

- A. Субстанціональна теорія
- B. Реляційна теорія
- C. Догматична теорія
- D. Екзистенціональна теорія

16. Ознаки часу як всезагальної форми буття

- A. протяжність, метричність;
- B. тривалість, незворотність;
- C. структурність, упорядкованість;
- D. єдність перервності і неперервності.

17. Як називається необхідна, суттєва, від'ємна властивість предмета або явища, без якої вони не мають своєї визначності і не можуть ні існувати, ні мислити?

- A. Атрибут
- B. Простір
- C. Бог
- D. Абстракція
- E. Час

18. Відображення об'єктивної реальності в свідомості людини є:

- A. Суб'єктивне буття
- B. Об'єктивне буття
- C. Матерія
- D. Простір
- E. Всесвіт

19. Філософською категорією, яка служить для пізнання об'єктивної реальності даної людині через відчуття є:

- A. Матерія
- B. Атом
- C. Гіпотеза
- D. Метастаз

20. Форма буття матерії, яка виражає тривалість існування матеріальних об'єктів і послідовність змін об'єктів в процесі їх розвитку – це ...

- A. Час
- B. Простір
- C. Вимір
- D. Рух

21. Форма буття матерії, яка характеризує її тривалість, структуру, взаємодію елементів всередині матеріальних об'єктів і взаємозв'язок матеріальних об'єктів між собою – це ...

- A. Простір
- B. Рух
- C. Вимір
- D. Час

Тема 9-10. Пізнання

План

1. Поняття, структура пізнання. Єдність чуттєвого і раціонального в пізнанні.
2. Проблема істини. Роль практики у пізнанні.
3. Особливості наукового пізнання. Види наукових досліджень.
4. Форми і методи наукового пізнання.

Ключові поняття: пізнання, знання, гносеологія, епістемологія, методологія, раціональність, істина, форми наукового пізнання, методи наукового пізнання, рівні наукового пізнання, джерело пізнання, сенсуалізм, емпіризм.

Творчі завдання (тематика есе)

1. Знання та його предмет. Роль знання в житті людини та суспільства.
2. Проблема критеріїв істини. Основні епістемологічні та етичні концепції.
3. Соціальні форми пізнавальної діяльності.
4. Пізнання як вид духовної діяльності.
5. Основні принципи та характеристики сучасного наукового пізнання.
6. Особливості методологічної ситуації в сучасній філософії: причини переходу від методологічного монізму до методологічного плюралізму.

7. Інтуїція у процесі пізнання та творчості.
8. Поняття раціональності та її необхідність для наукового пізнання.
9. Дискурсивність мислення як особливість наукової раціональності.
10. Пояснення, обґрунтування, розуміння в акті наукової раціональності.
11. Наукова творчість: сутність, зміст, критерії.
12. Роль особистісних якостей вченого-дослідника у науковому пізнанні.
13. Наукові поняття: сутність, роль у побудові теорії, умови запровадження до обігу.
14. Гіпотетико-дедуктивний метод як основний у сучасному науковому дослідженні.
15. Реальність як продукт соціокультурного освоєння світу і особливості її вивчення.
16. Істина, правда та омана у пізнанні та практичному житті.

Питання для обговорення і самоконтролю

1. Як Ви уявляєте собі процес пізнання?
2. Які види пізнання ви знаєте? Стисло охарактеризуйте кожен з них.
3. Яка структура пізнавального процесу?
4. Яке питання в гносеології постає як центральне?
5. Розкрийте зміст загальнонаукових методів пізнання (аналіз, синтез, індукція, дедукція, аналогія, моделювання).
6. Охарактеризуйте основні форми наукового пізнання.
7. Хто має рацію у розв'язанні проблеми істинного знання – прибічники сенсуалізму, раціоналізму чи інтуїтивізму? Ваші аргументи.
8. Назвіть основні концепції істини. Яка з них уявляється найбільш повною, правильною і чому саме вона?
9. Чи завжди збігаються істина і життєва правда? Поясніть та обґрунтуйте свою відповідь.
10. Охарактеризуйте основні принципи та закони діалектики. Запропонуйте приклади із життєвої практики.
11. Наведіть приклади діалектичного, метафізичного, догматичного, софістичного та еклектичного методів мислення.
12. Наведіть з власного досвіду приклади взаємного впливу наукового, мистецького та життєво-практичного пізнання в процесі формування пізнавальних образів дійсності. Обґрунтуйте свою думку.
13. Які прикметні ознаки наукового пізнання?
14. Які види наукового пізнання ви знаєте?
15. Назвати рівні наукового пізнання.
16. Що належить до форм наукового пізнання?
17. В чому полягає відмінність між загальнонауковими та спеціальними методами у науковому пізнанні?
18. Чим зумовлена специфіка пізнання соціальної дійсності?
19. Чим збагачує наукове пізнання історичний підхід у дослідженні?
20. Назвіть і поясніть принципи системного підходу.

Тестові питання для самостійної перевірки знань

1. Філософський напрямок, який вважає, що світ не можна пізнати, має таку назву:

- A. Антропологізм
- B. Екзистенціалізм
- C. Агностицизм
- D. Теїзм
- E. Марксизм

2. Як називається в гносеології вчення, яке обстоює обмеженість раціонального пізнання, протиставляє йому інтуїцію, віру, інстинкт як основні види пізнання?

- A. Ірраціоналізм
- B. Позитивізм
- C. Індуктивізм
- D. Ідеалізм

2. Вчення про те, що основі пізнання та діяльності людини лежить розум, має таку назву:

- A. Раціоналізм
- B. Дуалізм
- C. Пантеїзм
- D. Об'єктивний ідеалізм

5. Засновником раціоналізму був:

- A. Барух Спіноза
- B. Ф. Бекон
- C. Л. Фейєрбах
- D. Р. Декарт

6. Метод та напрям в пізнанні з яким в основі пізнання лежить досвід, який одержують в процесі чуттєвого пізнання - це:

- A. Емпіризм
- B. Раціоналізм
- C. Ідеалізм
- D. Догматизм

6. Здатність матеріальних систем відтворювати в самих себе властивості інших матеріальних систем, які з ними взаємодіють - це:

- A. Відображення
- B. Рух
- C. Матерія
- D. Чуттєвість

7.Зміст людських знань, який не залежить від суб'єкта, отримав назву

...

- A. Об'єктивна істина
- B. Плюралізм
- C. Обов'язок
- D. Волюнтаризм

8.Прояв цілеспрямованості активного відображення об'єктивного світу в свідомості людей, зумовлений суспільно - історичною практикою, має назву ...

- A. Індукція
- B. Абстракція
- C. Дедукція
- D. Пізнання

9.Неповне, неточне відображення об'єкта, яке внаслідок своєї незавершеності і неточності змінюється, поглиблюється, уточнюється в процесі розвитку пізнання - це:

- A. Конкретна істина
- B. Абсолютна істина
- C. Абстрактна істина
- D. Фіктивна істина

10.Як називається ознака істини, за якою істинність того чи іншого твердження залежить від умов, місця та часу, а також тільки в певний визначений теорії системи, відліку, тощо:

- A. Конкретність
- B. Абстрактність
- C. Обґрунтованість
- D. Теоретичність

11.Принцип, який виводить усе пізнання із чуттєвого досвіду:

- A. А. сенсуалізм
- B. В. емпіризм;
- C. С. раціоналізм;
- D. Д. агностицизм.

12. Перевірка на справжність, встановлення істини отримала назву:

- A. Верифікація
- B. Волюнтаризм
- C. Вотум
- D. Вето

13. Форма і засіб наукового пізнання, що є єдністю двох змістовних елементів знання про пізнання і перетворення можливості наукового відкриття - це:

- A. Ідея
- B. Гіпотеза
- C. Концепція
- D. Проблема

14. Форма наукового пізнання, за допомогою яких формується один з можливих варіантів вирішення проблеми, істинність якої ще не встановлена і не доведена - це:

- A. Гіпотеза
- B. Концепція
- C. Теорія
- D. Ідея

15. Як називається найбільш адекватна форма наукового пізнання, система достовірних, глибоких і конкретних знань про дійсність, яка має струнку логічну структуру і дає цілісне, синтетичне уявлення про закономірності та суттєві характеристики об'єкта - це:

- A. Теорія
- B. Гіпотеза
- C. Концепція
- D. Ідея

16. Як називається певна система фіксування та реєстрації властивостей і зв'язків досліджуваного об'єкта в природних умовах або умовах експерименту:

- A. Спостереження
- B. Вимірювання
- C. Методика
- D. Моделювання

17. Метод емпіричного рівня наукового пізнання, спосіб чуттєво – предметної діяльності, коли явища вивчаються за допомогою дозвільно обраних чи штучно створених умов - це:

- A. Експеримент
- B. Аналіз
- C. Абстрагування
- D. Узагальнення

18. Розчленування предмета на його складові частини (сторони, ознаки, властивості, відношення) з метою їх всебічного вивчення - це:

- A. Аналіз
- B. Синтез
- C. Абстрагування
- D. Узагальнення

19. Об'єднання раніше виділених частин (сторони, ознаки, властивості, відношення) предмета в єдине - це:

- A. Узагальнення
- B. Абстрагування
- C. Синтез
- D. Умовивід

Вправи для узагальнення знань з третього модулю

1. На прикладах із життя спробуйте підтвердити думку М. Мамардашвілі стосовно особливості феномену культури: «Культура – не сукупність готових цінностей і продуктів, що лише чекають ужитку та усвідомлення. Це здатність і зусилля людини бути, це таке володіння живими розрізненнями, що безперервно, знову і знову відновлюється і розширює свої межі».

2. Зробіть мультимедійну презентацію на тему: «Проблема істини в пізнанні. Основні концепції істини та їх оцінка».

3. Знання з яких конкретних наук варто залучити до складання сучасної наукової картини світу і чому? Підготуйте для обговорення в групі і подальшого захисту схему міждисциплінарних взаємодій, які необхідні для складання наукової картини світу.

4. Закінчить речення:

1. Ключовим поняттям для формування філософської картини світу виступає _____

2. Матеріалізм вважає, що свідомість генетично пов'язана з такою всезагальною властивістю матерії як _____

3. Практика виступає джерелом, основою та метою пізнання тому, що _____

4. Сферою дослідницької діяльності, що спрямована на виробництво нових знань про природу, суспільство і мислення, є _____

5. Суспільні відносини між людьми виникають в процесі їхньої _____

6. Характер способу виробництва залежить від _____

7. Закон про народонаселення сформулював у XVIII ст. _____

8. Французький просвітник Вольтер стосовно осмислення сенсу та напрямів історичного розвитку запровадив поняття _____

9. Чому Г. Гегель мав рацію, коли писав: «Віра – це також знання, але своєрідне за формою»? 6. Підготуйте презентацію на тему: «Сталий розвиток суспільства».

10. Які методи наукового пізнання емпіричного та теоретичного рівня застосовує у своїй практичній діяльності агроном, технолог з переробки продукції тваринництва, інженермеханік, інженер-енергетик, спеціаліст з публічного управління та адміністрування, фахівець з банківської справи та страхування?

11. Науково-технічна картина світу вченими визначається як цілісний опис світу техніки, що заснований на вихідних парадигмах (фундаментальних принципах) наукового комплексу епістемології технічної реальності і що функціонує, в першу чергу, в науковій сфері, а також що включає систему законів, категорій і принципів, які дають узагальнені уявлення про об'єкти техніки і технічні процеси. Підготуйте есе, якою ви бачите сучасну науково-технічну картину світу.

ЛІТЕРАТУРА

ОСНОВНА

1. Білецький І. П., Кузь О. М., Чешко В. Ф. Філософія науки. Харків : ХНЕУ, 2018. 128с.
2. Губерський Л. В. Філософія: історія, суспільство, освіта : підруч. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2018. 575 с.
3. Петрушенко В. Л. Філософія. Вступ до курсу. Історія світової та української філософії. Фундаментальні проблеми сучасної філософії : навч. посіб. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2019. 596 с.
4. Подольська Є. А. Філософія : підруч. Київ : Фірма «Інкос» ; Центр навчальної літератури, 2019, 704 с.
5. Філософія: плани семінарських занять, ключові поняття, питання для контролю та самоконтролю знань, завдання для самостійної роботи здобувачів вищої школи усіх спеціальностей МНАУ / уклад. В. О. Ханстантинов. Миколаїв : МНАУ, 2020. 52 с.
6. Добронравова І. С. Практична філософія науки : зб. наук. праць. Суми : Університетська книга, 2019. 351 с.

ДОДАТКОВА

7. Андрущенко В. П. Соціальна філософія : історія, теорія, методологія : підруч. 4-е вид., випр. та допов. Київ : Юрінком Інтер, 2016. 552 с.
8. Більченко Є. В. Чужий. Інший. Ближній. Філософія діалогу як філософія Третього. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2016. 388 с.
9. Богуцький Ю. П. Самоорганізація культури: онтологія, динаміка, перспектива : моногр. Київ : Веселка, 2018. 199 с.
10. Бондаревич І. М. Філософія: діалог мислителів, епох, цивілізацій : навч. посіб. Запоріжжя : ЗНТУ, 2012. 251 с.
11. Буття людини в суспільстві: відносини, спілкування, духовність. Історико-філософський ракурс : моногр. / І. В. Бойченко та ін. Київ : Промінь, 2010. 480 с.

- 12.Воронкова В. Г., Нікітенко В. О. Філософія цифрової людини і цифрового суспільства: теорія і практика : моногр. Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 460 с.
- 13.Горлинський В. В. Філософія безпеки і сталого людського розвитку: ціннісний вимір. Київ : Парапан В. Б., 2011. 377 с.
- 14.Грані людського буття: позитивні та негативні виміри антропокультурного : моногр. / відп. ред. Є. І. Андрос. Київ : Наукова думка, 2010. 352 с.
- 15.Гринів О. Історія української філософії : навч. посіб. Київ : Тріада Плюс, 2015. 136 с.
- 16.Губар О. М. Філософія: інтерактивний курс лекцій : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2019. 416 с.
- 17.Губерський Л. Філософія : підруч. Харків : Фоліо, 2017. 621 с.
- 18.Данильян О. Г., Дзьобань О. П. Філософія : підруч. 3-є вид., перероб. Харків : Право, 2020. 432 с
- 19.Данильян О., Тараненко В. Основи філософії : навч. посіб. Харків : Право, 2018. 352 с.
- 20.Зарудний Є. О. Філософія : навч. посіб. Київ : Кондор, 2018. 202 с.
- 21.Ільїн В. В., Кулагін Ю. І. Філософія : підруч. Київ : Альтерпрес, 2020. 328 с.
- 22.Козьмук Я., Задубрівська О. Філософія. Чернівці : Рута, 2021, 139 с.
- 23.Кралюк П. М. Історія філософії України : підруч. Київ : КНТ, 2018. 652 с.
- 24.Кремень, В. Г. (). Філософія Григорія Сковороди в контексті людиноцентризму. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2022. №4. С. 1-8.
- 25.Кулик О. В. Філософія : навч. посіб. Дніпропетровськ : Монолит.2019, 692 с.
- 26.Максюта М. Є. Філософія: навч. посіб. 4-е вид., стер. Київ : Урожай, 2011. 470 с.
- 27.Матвієнко П. В. Філософська культура: освітні перспективи. Харків : Лівий берег, 2011. 295 с.
- 28.Множинська Р. В. Історія філософії. Київ : КНУТД, 2011. 223 с.

- 29.Надольний І.Ф. Філософія : посіб. Київ : Вікар. 2019, 412 с.
- 30.Основи філософії : підруч. / С. Симоненко та ін. Київ : Центр навчальної літератури, 2018. 412 с.
- 31.Лозовий В., Требін М., Горлач М. Основи філософських знань. Філософія, логіка, етика, естетика, релігієзнавство : підруч. Київ : Центр навчальної літератури. 2020. 128 с.
- 32.Паттон М. Філософія: захопливий путівник для пізнання хто ми і навіщо. Київ : Рідна мова, 2017. 174 с.
- 33.Попов М. В. Філософія : підруч. Київ : Медицина, 2018. 343 с.
- 34.Причепій Є. М., Черній А. М., Чекаль Л. А. Філософія : підруч. Київ : Академвидав, 2018. 341с.
- 35.Сосна В. П. Філософія : навч. посіб. Хмельницький : ХНУ, 2019. 395 с.
- 36.Прудникова, О. В. Філософія інформаційної культури. Харків : Право, 2017. 326 с.
- 37.Ратніков В. С. Основи філософії науки і філософії техніки. Вінниця : ВНТУ, 2012. 290 с.
- 38.Семенюк Е. П. Філософія сучасної науки і техніки. Львів : Світ, 2017. 152 с.
- 39.Степаненко І. В. Життєва компетентність особистості: філософсько-антропологічний та соціокультурний виміри. Харків : ХДУХТ, 2011. 217 с.
- 40.Теліженко Л. В. Постнекласична модель цілісної людини. Київ : ЦГО НАН України, 2011. 283 с.
- 41.Філософія (філософія, релігієзнавство, логіка, етика і естетика) : підруч. Харків : ХУПС, 2017. 410 с.
- 42.Ханстантинов В. О. Філософія : курс лекцій. Миколаїв : МНАУ, 2018. 150 с.
- 43.Філософія : підруч. / за заг. ред. М. І. Горлача, В. Г. Кременя, В. К. Рибалка. Харків : Консум, 2018. 672 с.
- 44.Філософія : навч. посіб. / за наук. ред. А. В. Арістової, С. В. Синякова. К. : НТУ, 2018. 245 с.

45. Хамітов Н. В. Історія філософії. Проблема людини та її межа. 6-е вид., перероб. та допов. Київ : КНТ, 2020. 393 с.
46. Шаповал В. М. Трансцендентальні горизонти свободи. Київ : Парапан В. Б., 2010. 312 с.
47. Юрій М. Ф. Антропологія : навч. посіб. Київ : Дакор, 2018. 421 с.

ІНТЕРНЕТ-ДЖЕРЕЛА

1. Киричок О. Б. Філософія: підруч. Полтава : РВВ ПДАА, 2010. 381 с. URL: <https://docplayer.net/70312568-Oleksandr-kirichok-filosofiya-pidruchnik-dlya-studentiv-vishchih-navchalnih-zakladiv.html>.
2. Лузан А. О. Вступ до філософії. URL: <https://textbook.com.ua/filosofiya/1473453638>.
3. Пазенок В. С. Філософія. Київ : Академвидав, 2008. 280 с. URL: <https://westudents.com.ua/knigi/626-flosofiya-pazenok-vs.html>.
4. Філософія : підруч. / за ред. О.П . Сидоренка. 2-е вид. Київ : Знання, 2010. 414 с. URL: <https://westudents.com.ua/knigi/621-flosofiya-sidorenko-op.html>.

Навчальне видання

ФІЛОСОФІЯ

Плани семінарських занять, ключові поняття, питання для контролю і самоконтролю, творчі завдання, вправи, тести

Укладачі: **Мірошкіна** Наталія Валеріївна
Борко Тетяна Миколаївна

Формат 60x84 1/16. Ум. друк. арк.

Тираж прим. Зам. № _____

Надруковано у видавничому відділі
Миколаївського національного агарного університету
54020, м. Миколаїв, вул. Георгія Гонгадзе, 9

Свідоцтво суб'єкт видавничої справи ДК № 4490 від 20.02.2013 р.